

PIOTR KURLEND A

PAP ŚLUPSK

**Z DZIAŁALNOŚCI CHARYTATYWNEJ KOŚCIOŁA
KATOLICKIEGO NA POMORZU NADWIŚLAŃSKIM
W CZASACH II RZECZYPOSPOLITEJ**

1. Zagadnienia wstępne

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie podstawowych informacji dotyczących działalności dwóch wybranych katolickich organizacji charytatywnych istniejących na Pomorzu Nadwiślańskim w okresie międzywojennym: Towarzystwa św. Wincentego à Paulo zrzeszającego mężczyzn (osoby świeckie) i Koła Charytatywnego Kleryków Seminarium Duchownego w Pelplinie. Zrezygnowano z szerszego omówienia pozostałych głównych katolickich organizacji charytatywnych, mianowicie powstałego w 1930 roku Związku Towarzystw Charytatywnych Diecezji Chełmińskiej, Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo oraz – kierowanego przez toruńskiego redemptorystę o. Stanisława Solarza – Stowarzyszenia Świeclic Charytatywnych na Pomorzu¹. Aktywność tych struktur została przybliżona w innych opracowaniach². Niektóre informacje dotyczące wymienionych organizacji przytoczono celem ukazania porównawczego tła. Nie jest przedmiotem rozważań w niniejszej publikacji udział w akcji charytatywnej zakonów męskich i żeńskich, osobista ofiarność na polu dobroczynnym poszczególnych duchownych (czy też katolików świeckich), a także aktywność w sferze charytatywnej tych organizacji katolickich, dla których ten rodzaj działalności nie był głównym obszarem funkcjonowania, lecz jednym z wielu różnych (stawiały przed sobą, jako główne, inne cele aktywności).

¹ W diecezji chełmińskiej istniało ponadto (m.in.) powstałe w 1911 r. St. Elisabethverein (parafia chojnicka). *Diecezja Chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny*, Pelplin 1928, s. 196.

² P. K u r l e n d a, *Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo w diecezji chełmińskiej w czasach II Rzeczypospolitej*, Studia Pelplińskie, t. XXXI: 2001, s.137-160; tenże, *Stowarzyszenie Świeclic Charytatywnych na Pomorzu w czasach II Rzeczypospolitej*, Paedagogia Christiana, 1/2001, s.147-156; tenże, *Działalność dobroczynna Kościoła katolickiego w Wielkopolsce i na Pomorzu w latach 1919-1939*, Toruń 2001.

Podając zagadnienie działalności charytatywnej należy zdefiniować takie pojęcia jak nędza i bieda. Według Jerzego Topolskiego „za nędzę uznać można taki stan bytowania ludzi, kiedy nie zostają zaspokojone ich podstawowe potrzeby w zakresie wyżywienia, odzieży i mieszkania”³. Badacz ten określił biedę jako stan: „w którym zaspokajane w taki czy inny sposób są potrzeby podstawowe, umożliwiające człowiekowi przynajmniej reprodukcję jego siły życiowej niezbędnej dla określonego wydatkowania energii w życiu codziennym i pracy, lecz nie są w mniejszym czy większym stopniu zaspokajane potrzeby społeczne umożliwiające danej jednostce czy grupie życie zgodne z przypisywanym jej społecznie modelem konsumpcji”⁴.

Organizacje charytatywne stanowiły jedną z różnych kategorii zrzeszeń istniejących w diecezji chełmińskiej w okresie międzywojennym. Na Pomorzu Nadwiślańskim działały wówczas m.in. organizacje dewocyjne, misyjne, Liga Katolicka i Akcja Katolicka. Ta ostatnia obejmowała: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej, Katolickie Stowarzyszenie Kobiet, Katolickie Stowarzyszenie Mężów, Katolickie Stowarzyszenie im. Piotra Skargi, Katolickie Stowarzyszenie Robotników, Katolickie Stowarzyszenie Czeladzi i Katolickie Stowarzyszenie Ludowe⁵. Przykładowo, w parafii pw. św. Katarzyny w Brodnicy (około 1928 r. liczyła 9490 wiernych) obok organizacji charytatywnych istniały (m.in.): Bractwo Różańca św., Apostolstwo Modlitwy, Kongregacja Dzieci Maryi, Trzeci Zakon Świętego Franciszka, oddziały Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej⁶.

2. Towarzystwo św. Wincentego à Paulo

Skupiające mężczyzn Towarzystwo św. Wincentego à Paulo zostało zapoczątkowane w 1833 roku w Paryżu, m.in. za sprawą Fryderyka Ozanama. W dość złożonej strukturze organizacyjnej funkcjonowały: Rada Główna (Generalna) z siedzibą w Paryżu, rady wyższe, centralne oraz miejscowe. Podstawową jednak

³ J. T o p o l s k i, *Nędza, ubóstwo, dostatek jako kategorie teoretyczne w badaniu historycznym i ich wartość eksplanacyjna*, (w:) *Nędza i dostatek na ziemiach polskich od średniowiecza po wiek XX. Materiały sesji zorganizowanej przez IHKM PAN 20-22 maja 1991 r. w Warszawie*, pod red. J. Sztetyły, Warszawa 1992, s. 12.

⁴ Tamże.

⁵ K. W a j d a, *Akcja Katolicka na Pomorzu w latach 1930-1939*, Studia Pelplińskie, t. XIX: 1988, s. 37 i n.; J. W a l k u s z, *Akcja Katolicka Pomorza Nadwiślańskiego na tle ruchu ogólnopolskiego*, (w:) *Kościół i społeczność. Rewolucje-demokracje-totalitaryzmy. Studia z dziejów XIX i XX wieku*, pod red. ks. J. Walkusza, Lublin 1993, s. 141-158; P. K u r l e n d a, *Działalność Akcji Katolickiej w diecezji chełmińskiej na przykładzie aktywności organizacji z parafii św. Katarzyny w Brodnicy w czasach Drugiej Rzeczypospolitej*, (w:) *Społeczeństwo w dobie modernizacji. Polacy i Niemcy w XIX i XX wieku*, pod red. R. Bäckera, M. Chamota, Z. Karpusa, Toruń 2000, s. 333-341.

⁶ *Diecezja Chełmińska*, s. 116, 119-120; Sz. W i e r z c h o s ł a w s k i, *Brodnica w okresie międzywojennym (1920-1939)*, (w:) *Brodnica. Siedem wieków miasta*, pod red. J. Dygdały, Brodnica 1998, s. 249.

jednostką organizacyjną były autonomiczne (i apolityczne) Konferencje św. Wincentego à Paulo⁷. W „Statucie Towarzystw męskich Św. Wincentego à Paulo w diecezji chełmińskiej” z 5 listopada 1932 roku podano, iż „każda Konferencja łączy ze sobą niewielką liczbę osób płci męskiej w celu wzajemnego zachęcania się do pełnienia dobrych uczynków”⁸. Statut ten regulował także funkcjonowanie Konferencji św. Wincentego à Paulo w dziedzinie pracy charytatywnej w następujący sposób: „Członkowie schodzą się co tydzień w oznaczonym czasie na zebranie Konferencji, naradzają się nad moralnymi i materialnymi potrzebami ubogich i nieszczęśliwych i uchwalają dla nich wsparcie z posiadanych na ten cel zapasów. Następnie odwiedzają ubogich i nieszczęśliwych w ich mieszkaniach, zanosząc im w bonach lub naturze przeznaczone dla nich przez Konferencje wsparcie”⁹.

W II Rzeczypospolitej istniały trzy – nadrzędne wobec rad centralnych, miejscowych oraz poszczególnych konferencji – Rady Wyższe Towarzystwa św. Wincentego à Paulo: Rada Wyższa Gnieźnieńsko-Poznańska w Poznaniu (obejmowała prowincję kościelną gnieźnieńską i poznańską, w skład której wchodziła m.in. diecezja chełmińska), Rada Wyższa Warszawska (zakres terytorialny: dwie prowincje kościelne warszawska i wileńska) i Rada Wyższa Krakowska (zakres terytorialny: dwie prowincje kościelne krakowska oraz lwowska). Ponadto prezesi wymienionych rad wchodził w skład Naczelnego Komitetu Porozumiewawczego. Na temat powstałej w 1855 roku Rady Wyższej Gnieźnieńsko-Poznańskiej w Poznaniu, której były podporządkowane rady i konferencje z diecezji chełmińskiej, podano m.in. następujące informacje: „czuwa nad utrzymaniem ducha, jedności i porządku i nad wiernym zachowaniem ustaw, ustala wszystkie szczegóły praktycznego zarządu Konferencyj, zabiega około zakładania nowych Konferencyj i Dzieł specjalnych i przeprowadza ich agregację w Radzie Generalnej”¹⁰.

W diecezji chełmińskiej, gdzie protektorem organizacji był biskup Stanisław Wojciech Okoniewski, Rada Centralna istniała w Grudziądzu. W myśl statutu do jej kompetencji należało zarządzanie „wszystkimi Radami i Konferencjami w swoim obwodzie istniejącymi. Jej głównym zadaniem jest tworzenie nowych Konferencyj, oraz czuwanie nad zachowaniem prawideł Regulaminu i ducha Towarzystwa. (...) stoi w związku z Radą Główną Gnieźnieńską i Poznańską w Poznaniu”¹¹. Z kolei, na temat uprawnień ordynariusza chełmińskiego (protektor organizacji)

⁷ Towarzystwo św. Wincentego à Paulo. Jego założenie, rozwój i działalność, Kraków 1933, s. 3-4, 14, 23-25; J. N o w a c k i, *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej, t. II: Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, s. 750.

⁸ *Statut Towarzystw męskich Św. Wincentego à Paulo w diecezji chełmińskiej*, Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej (dalej cyt. MDCh), nr 11 z 1932, s. 689.

⁹ Tamże, s. 689.

¹⁰ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa św. Wincentego à Paulo na terytorium Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej i Diecezji Chełmińskiej i Włocławskiej za rok sprawozdawczy 1935-36 (Od 1. VII. 1935 do 30. VI. 1936)*, Poznań [b.r.w.] (dalej cyt. *Sprawozdanie 1935-36*), s. 1-3, 20.

¹¹ *Statut*, s. 688; *Informator Kościoła katolickiego w Polsce 1936-1937*, Warszawa 1937, s. 487.

podano w statucie następujące informacje: „*czuwa, by działalność Towarzystwa rozwijała się w myśl zasad katolickich i ma prawo uczestniczenia w posiedzeniach i ogólnych zebraniach wszystkich Rad i Konferencyj osobiście lub przez swojego Delegata. W sprawach wiary i moralności przysługuje Protektorowi i jego Delegatowi prawo skutecznego sprzeciwu*”¹².

W okresie 1935/1936 istniały w Polsce 172 (lub 166 – ?) Konferencje św. Wincentego à Paulo. Na Wielkopolskę (archidiecezje gnieźnieńska i poznańska) przypadały 53, diecezję chełmińską – 8 oraz diecezję wrocławską – 2. Zatem na obszarze podległym Radzie Wyższej Gnieźnieńsko-Poznańskiej znajdowały się 63 konferencje¹³. Stopień rozwoju Towarzystwa św. Wincentego à Paulo w Polsce był postrzegany w samej organizacji jako niezadawalający. W dodatku konstатовano słabą znajomość tej struktury nawet wśród duchowieństwa. W 1937 roku prezes Rady Wyższej Gnieźnieńsko-Poznańskiej w Poznaniu Antoni Loster pisał: „*Towarzystwo nasze (...) jest (...) jakby w swych zaczątkach. Wprawdzie odkąd ustały trudności stawiane rozwojowi Tow. przez zaborców, rozszerza się ono, stale idzie naprzód i rozwija szczęśliwie swą błogą działalność, jednakowoż działalność ta ogranicza się do kilku ośrodków jak Warszawa, Wilno, Piotrków, Kraków, Lwów, Poznań, Gniezno, Bydgoszcz, Grudziądz i do pewnej liczby innych jeszcze pomniejszych miast, w reszcie kraju jest ono prawie zupełnie nie znane. Na ogół nie znają je ludzie świeccy, ale i duchowieństwo zna je tylko bardzo powierzchownie i nie docenia jego doniosłości*”¹⁴.

Na Pomorzu Nadwiślańskim w okresie międzywojennym Konferencje św. Wincentego à Paulo, które w myśl statutu „*odróżniają się między sobą imieniem obranego św. Patrona, albo nazwiskiem parafji*”¹⁵, funkcjonowały m.in. w: Grudziądzu (4 organizacje tego rodzaju: św. Mikołaja, Najświętszej Maryi Panny, Świętego Krzyża, Najświętszego Serca Jezusa), Chełmnie, Chojnicach (Konferencja św. Jana), Lubawie (Konferencja św. Anny), Świeciu n. Wisłą (Konferencja św. Stanisława), Tczewie (Konferencja Świętego Krzyża) oraz Toruniu (Konferencja św. Jakuba)¹⁶. W roku sprawozdawczym 1937/1938 – 10 pomorskich Konferencji św. Wincentego à Paulo zrzeszało ogółem 141 członków czynnych (w tym 37 w Grudziądzu) oraz 563 członków wspierających, z których 229 należało do grudziądzkich konferencji¹⁷. Zgodnie ze statutem ta ostatnia kategoria członków (na-

¹² Statut, s. 689.

¹³ Sprawozdanie 1935-36, s. 18-20; Ruch Charytatywny (dalej cyt. RCh), nr 3 z 1937, s. 84-85.

¹⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, Archiwum Prymasa Polski II, syg. II/18, Męskie Towarzystwo św. Wincentego à Paulo 1867-1939.

¹⁵ Statut, s. 689.

¹⁶ Polski Przewodnik Katolicki, R. I: 1927, s. 214; RCh, nr 5 z 1934, s. 148; nr 5 z 1939, s. 151; Sprawozdanie z działalności Towarzystwa św. Wincentego à Paulo dla Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej i Diecezji Chełmińskiej i Wrocławskiej za rok sprawozdawczy 1937/38 (tj. od I. VII 1937 do 30. VI 1938), Poznań [b.r.w.] (dalej cyt. Sprawozdanie 1937/38), s. 9-10, 12.

¹⁷ Sprawozdanie 1937/38, s. 12.

zywanych inaczej honorowymi) miała m.in. „składać perjodycznie pewne stałe ofiary do kasy Konferencji lub Rady (...) wpływem i swemi zabiegami starać się o rozwój dzieł miłosierdzia Towarzystwa”¹⁸. Z kolei, do obowiązków członków czynnych należało m.in.: „bywać regularnie na zebraniach tygodniowych Konferencji (...) zasilać kasę przez dobrowolne datki na zebraniach Konferencji i ogólnych zebraniach (...) osobiście odwiedzać ubogich w ich domach”¹⁹.

W okresie 1937/1938 w diecezji chełmińskiej istniało 56 Stowarzyszeń Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, spośród których 54 skupiały 1123 członkinie czynne oraz 4950 wspierających (czyli ogółem 6073)²⁰. W porównaniu z wymienionymi odrębnymi żeńskimi strukturami ogólna liczba członków Konferencji św. Wincentego à Paulo w okresie 1937/1938 była mniejsza. Skupiały one ogółem niewielką część wiernych diecezji chełmińskiej. W tejże diecezji funkcjonowało (w roku 1937/1938) 146 Wydziałów Parafialnych „Caritas” oraz trzy okręgi: Grudziądzki Okręg „Caritas”, Gdyński Okręg „Caritas” i Toruński Okręg „Caritas”²¹.

W okresie sprawozdawczym 1937/1938 z pomocy Towarzystwa św. Wincentego à Paulo w diecezji chełmińskiej korzystało 241 rodzin, zaś wydatki na pomoc dla osób biednych wyniosły ogółem 13346 zł. W Grudziądzu, gdzie było najwięcej Konferencji św. Wincentego à Paulo (4) wydano 4814 zł (pomagano 50 rodzinom). Dla porównania, w Bydgoszczy (archidiecezja gnieźnieńska) 9 konferencji wydatkowało na rzecz biednych (wspierano 171 rodzin) 20525 zł, zaś w Gnieźnie (4 konferencje, z pomocy korzystały 74 rodziny) wydano 1435 zł. Na obszarze podległym Radzie Wyższej Gnieźnieńsko-Poznańskiej zdecydowany prymat należał do Poznania, gdzie 31 konferencji (w tym 2 były „nieczynne”) pomagało 818 rodzinom i na rzecz biednych wydało 39377 zł.²² W okresie 1937/1938 Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo z diecezji chełmińskiej wspomagały ogółem „stałe i doraźnie” 16778 osób (m.in. 2550 rodzin i 1085 chorych) oraz wydatkowały ponad 156 tys. zł. Stowarzyszenie Świetlic Charytatywnych na Pomorzu, dysponując 4 świetlicami (Toruń, Grudziądz), zajmowało się ponad 250 dziećmi. Wydatki tej organizacji w okresie 1937/1938 wyniosły prawie 23 tys. zł. Dodatkowo wykorzystano różne dary od społeczeństwa za ponad 5 tys. zł.²³

Należy stwierdzić, iż w porównaniu ze Stowarzyszeniami Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo globalne wydatki skupiającego mężczyzn Towarzystwa św. Wincentego à Paulo w diecezji chełmińskiej były dużo mniejsze, zaś liczba wspieranych osób niewielka.

¹⁸ Statut, s. 687.

¹⁹ Tamże. Oprócz wymienionych istniały jeszcze dwie inne kategorie członków: aspiranci i korespondenci.

²⁰ W Służbie Miłości Bliźniego (dalej cyt. WSMB), nr 8/9 z 1938, s. 138, 141; MDCh, nr 10 z 1938, s. 688.

²¹ MDCh, nr 10 z 1938, s. 683-687.

²² Sprawozdanie 1937/38, s. 5, 11-12.

²³ WSMB, nr 8/9 z 1938, s. 138-139, 141-143; MDCh, nr 10 z 1938, s. 688-690.

Z formami działalności Towarzystwa św. Wincentego à Paulo możemy się zapoznać na przykładzie aktywności utworzonej w 1932 roku, za sprawą ks. Leona Kozłowskiego, konferencji w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Toruniu²⁴. Organizacja ta, licząca w okresie 1937/1938 12 członków czynnych i 52 wspierających, pomagała 22 rodzinom, zaś na pomoc dla biednych wydała 1979 zł. Według sprawozdania tylko konferencja w Świeciu n. Wisłą wydatkowała więcej – 2551 zł.²⁵ Zasady udzielania pomocy były następujące: „Wszelkie wsparcia udzielane są jedynie po dokładnem zbadaniu, czy proszący rzeczywiście pomocy potrzebuje. Ubogim nie daje się nigdy pieniędzy do ręki, lecz naturalja, odzież itp. lub też bon, za które oni otrzymują potrzebne rzeczy z wyjątkiem papierosów, alkoholu itd.”²⁶ W okresie od 1 kwietnia 1937 do 31 marca 1938 roku toruńska konferencja przekazała potrzebującym m.in. 257 sztuk odzieży (42 osobom), ponad 3 tony opału (węgiel, drewno), 1008 kg chleba (za 302 zł), 768 litrów mleka (za prawie 154 zł), „towary kolonialne” (za 305 zł), ponadto 11 chłopców przystępujących do Pierwszej Komunii św. otrzymało ubranie²⁷. Konferencja zajmowała się wyszukiwaniem pracy, rozdawaniem pism religijnych oraz skłanianiem osób do zawierania ślubów kościelnych. Innym elementem aktywności był udział członków we wspólnych Komuniach św. oraz rekolekcjach. Środki na działalność czerpano m.in. ze składek członków czynnych i wspierających²⁸.

3. Koło Charytatywne Kleryków Seminarium Duchownego w Pelplinie

Koło Charytatywne Kleryków Seminarium Duchownego w Pelplinie, według informacji opublikowanych na łamach czasopisma „Ruch Charytatywny”²⁹, powstało w 1928 roku. Protektorami organizacji, której liczebność w latach 1928-1930 wzrosła z 5 do około 30 osób (członków zwyczajnych), zostali: ordynariusz chełmiński biskup S. W. Okoniewski oraz sufragan biskup K. Dominik. Do zakresu

²⁴ Archiwum Parafii św. Jakuba Apostoła w Toruniu (dalej cyt. APJT), Konferencja Panów św. Wincentego à Paulo w parafii św. Jakuba w Toruniu; Caritas w parafii św. Jakuba w Toruniu; Wiadomości Kościelne Parafii św. Jakuba, Toruń, nr 49 z 4 XI 1934; nr 37 z 10 VIII 1935; nr 34 z 19 VII 1936; nr 22 z 25 IV 1937; nr 40 z 29 VIII 1937; Wiadomości Kościelne Parafii Chrystusa Króla, Toruń, nr 6 z 3 I 1937; *Kościół i parafia św. Jakuba w Toruniu*, Toruń 1938, s. 64-66; P. Kurlenda, *Działalność społeczno-polityczna Kościoła katolickiego w Toruniu i Podgórzu (1920-1939)*, Toruń 1997, s. 82-84.

²⁵ *Sprawozdanie 1937/38*, s. 12.

²⁶ Wiadomości Kościelne Parafii św. Jakuba, Toruń, nr 34 z 19 VII 1936.

²⁷ APJT, Caritas w parafii św. Jakuba w Toruniu.

²⁸ Wiadomości Kościelne Parafii św. Jakuba, Toruń, nr 34 z 19 VII 1936; nr 22 z 25 IV 1937; nr 40 z 29 VIII 1937.

²⁹ Katolickie pismo „Ruch Charytatywny” było kontynuacją „Przewodnika Miłosierdzia” (zmiana tytułu nastąpiła w 1930 r.). Poruszano w nim problematykę działalności dobroczynnej; *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, opracowanie i redakcja Z. Zieliński, Lublin 1981, s. 238.

działalności Koła należały (m.in.) zebrania ogólne, zebrania dla członków oraz bezpośrednia praca charytatywna.

Na zebrania ogólne o charakterze „*informacyjno-propagandowym*” zapraszano „*wszystkich kolegów i księży*”. W ich trakcie przedstawiano referaty poruszające tematykę pracy charytatywnej oraz prowadzono dyskusje. Członkowie zwyczajni spotykali się na zebraniach, podczas których zajmowano się sprawami związanymi z prowadzoną przez Koło akcją charytatywną. Zdawano sprawozdania z działalności, wprowadzano informacje do kartoteki ubogich³⁰.

Biedni otrzymywali od członków Koła pomoc w formie wsparcia materialnego, odzieży, „*pośrednictwa pracy*”. Ponadto „*dla wielu uzyskano rentę lub inne stałe wsparcie od władz*”³¹. Pomagano chorym poprzez kierowanie ich do odpowiednich placówek: „*jednych chorych wysłano do specjalnych zakładów, innych znowu umieszczono w lecznicy na koszt własny*”³². Organizacja otaczała w 1929 roku stałą opieką 35 osób biednych. Należy dodać, iż w działalności nie pominięto aktywności służącej przekazowi treści religijnych. Informowano na łamach czasopiśma „*Ruch Charytatywny*”, iż do „*jednych śpieszono ze słowem Bożym, drugim udzielano wsparcia materialnego*”³³. Środki na działalność czerpano m.in. z miesięcznych składek osób duchownych i z prowadzonego w seminarium „*sklepiku*”³⁴.

4. Zakończenie

Przedstawione dwie organizacje charytatywne stanowiły element w dość złożonej strukturze katolickiego życia na Pomorzu Nadwiślańskim w okresie międzywojennym. Konferencje św. Wincentego à Paulo były w pewnym stopniu specyficznymi strukturami, których członkiem czynnym mógł zostać „*każdy szczerzy, praktykujący katolik płci męskiej bez różnicy wieku i stanu, mogący choćby niewielką materialną ofiarę złożyć dla potrzebujących*”³⁵. Na podkreślenie zasługuje w tym przypadku łączenie ofiarności dla innych na polu materialnym z bezpośrednim działaniem na rzecz osób biednych.

Przy omawianiu działalności organizacji kleryków pelplińskiego seminarium należy zwrócić uwagę na fakt, iż poznawanie praktyki z zakresu działalności charytatywnej, spotkanie się z chorymi i ubogimi, nawiązywanie z nimi kontaktu i dialogu, stanowiło ważny, dodatkowy składnik kształtowania umysłowości przyszłych kapłanów. Prawdopodobnie zdobyta wiedza oraz doświadczenia wyniesione

³⁰ *Koło Charytatywne Kleryków Seminarjum Duchownego w Pelplinie*, RCh, nr 7-8 z 1930, s. 218-219.

³¹ Tamże, s. 218.

³² Tamże.

³³ Tamże, s. 218-219.

³⁴ Tamże.

³⁵ *Statut*, s. 686.

z aktywności na polu charytatywnym były przydatne w prowadzonej przez nich później działalności duszpasterskiej.